

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра теорії та історії держави і права, конституційного права

ПОГОДЖЕНО:

Завідувач кафедри,

доктор юридичних наук, доцент

Шумна Л.П. _____

«___» _____ 2019 р.

СИЛАБУС

навчального курсу «Конституційне право України»

спеціальність 081 «Право»

форма навчання: денна

РОЗРОБНИК:

старший викладач кафедри,

кандидат юридичних наук

Олійник В.С. _____

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри теорії та історії

держави і права, конституційного права

Протокол № __ від «__» _____ 2019 р.

Кредити та кількість
годин:

5 кредитів ECTS; години: 34 лекційних, 32
семінарських, 8 практичних та 76 самостійна
робота.

Чернігів 2019

Анотація курсу

Конституційне право України базується на положеннях Основного Закону України, який водночас є основним джерелом права всіх інших галузей національного права. Воно взаємно пов'язане з положеннями таких суміжних юридичних наук, як загальна теорія права, конституційне право зарубіжних країн, адміністративне право, права людини та їх захист, порівняльне виборче право і парламентаризм та іншими. Найважливішим завданням курсу є надання студентам глибоких знань галузевого законодавства, положень Конституції України, встановлених нею засад конституційного ладу, механізму здійснення влади, змісту та обсягу прав і свобод людини і громадянина. Завдання навчального курсу полягає у освоєнні майбутніми юристами комплексу знань, умінь та навичок, які необхідні для виконання ними своїх майбутніх посадових обов'язків на необхідному професійному рівні. Провідна базова дисципліна, що передбачає вивчення конституційного права своєї країни, як галузі права і науки, стану її розвитку на сучасному етапі, основ конституційного ладу, конституційних прав, свобод та обов'язків людини та громадянина, правового статусу органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших інститутів.

Мета курсу

Метою дисципліни є підготовка майбутніх фахівців у галузі конституційного права, опанування студентами теоретичних знань в галузі конституційного права, формування навичок використання чинних конституційно-правових норм; підвищення правової культури і правосвідомості, а також виховання у студентів правового мислення, подальше розширення і поглиблення світогляду, що є необхідним для практичної діяльності майбутніх спеціалістів.

Організація навчання

Тематичний план

№	Назва теми	Всього годин	Лекції	Семінари	Практичні заняття	Самостійна робота
3 семестр						
<i>Розділ 1. Загальна теорія конституційного права.</i>						
1	Конституційне право як галузь національного права України та наука.	10	2	2		6
2	Основи конституційної теорії.	10	2			8
3	Основи конституційного та	10	2	2		6

	державного ладу України.					
	Всього за розділ 1	30	6	4		20
Розділ 2. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні. Конституційні форми безпосередньої демократії в Україні.						
4	Основи конституційного статусу особи.	6	2	2		2
5	Громадянство України і статус іноземців.	6	2	2		2
6	Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні.	6	2	2		2
7	Народне волевиявлення та форми його здійснення в Україні.	6	2	2		2
8	Вибори в Україні.	6	2	2		2
	Всього за розділ 2	30	10	10		10
	Всього за 3 семестр	60	16	14		30
4 семестр						
Розділ 3. Конституційно-правові основи організації і здійснення державної влади в Україні.						
9	Конституційна система органів державної влади України.	6	2	2		2
10	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.	8	2	2	2	2
11	Конституційно-правовий статус Президента України.	8	2	2	2	2
12	Виконавча влада в Україні та конституційно-правовий статус її органів.	8	2	2		4
	Всього за розділ 3	30	8	8	4	10
Розділ 4. Судова влада та прокуратура в Україні. Територіальний устрій України та місцеве самоврядування в Україні.						
13	Конституційні основи судової влади в Україні. Конституційно-	10	2	2	2	4

	правовий статус прокуратури в Україні.					
14	Територіальний устрій України	10	2	2		6
15	Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні	10	2	2	2	4
	Всього за розділ 4	30	6	6	4	14
Розділ 5. Права людини і громадянина в умовах надзвичайного стану. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні.						
16	Права людини і громадянина в умовах надзвичайного стану	15	2	2		11
17	Правовий статус іноземців і біженців в Україні	15	2	2		11
	Всього за розділ 5.	30	4	4		22
	Всього за семестр	90	18	18	8	46
	Всього годин за курсом	150	34	32	8	76

Завдання до семінарів та практичних занять

Семінарські заняття

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості підготовки). Відсутність конспекту або неповний конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Плани семінарських занять

Тема 1. Конституційне право як галузь національного права України та наука.

1. Поняття і предмет конституційного права України
2. Методи конституційного права: поняття, види і ознаки
3. Система конституційного права України (конституційно-правові норми та інститути)
4. Конституційно-правові відносини

5. Джерела конституційного права

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 4 – 52; інтернет-ресурси № 1 - 14.

Тема 3. Основи конституційного та державного ладу України.

1. Поняття конституційного ладу
2. Система та принципи конституційного ладу
3. Конституційні основи державного ладу України

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 2 - 5; інтернет-ресурси № 1 – 14.

Тема 4: Основи конституційного статусу особи.

1. Поняття, особливості та види правового статусу особи
2. Конституційний статус особи
3. Принципи конституційного статусу особи
4. Міжнародно – правове регулювання статусу особи

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 20, 26; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 5. Громадянство України і статус іноземців.

1. Поняття, зміст та принципи громадянства
2. Підстави набуття громадянства України
3. Підстави припинення громадянства України
4. Органи, що вирішують питання, пов'язані з громадянством України

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 20, 26; інтернет-ресурси № 1 – 14.

Тема 6. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні.

1. Походження та основні етапи розвитку понять про права людини
2. Поняття та система конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні
3. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні
4. Система національного та міжнародного захисту (гарантій) прав і свобод людини і громадянина

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 33,35,36, 38; інтернет-ресурси № 1 – 14.

Тема 7: Народне волевиявлення та форми його здійснення в Україні.

1. Поняття й ознаки демократії (народовладдя)
2. Функції й принципи демократії
3. Форми й інститути демократії(народовладдя)

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 19, 22, 24; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 8. Вибори в Україні

1. Поняття, принципи і зміст виборчого права
2. Виборча система України
3. Виборчий процес в Україні

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 47 - 50; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 9. Конституційна система органів державної влади України.

1. Державна влада як інститут конституційного права
2. Поняття та ознаки органу державної влади
3. Система органів державної влади в Україні
4. Принципи організації і діяльності органів державної влади

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 52 – 54, 56; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 10. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.

1. Поняття і сутність законодавчої влади
2. Конституційний склад і структура Верховної Ради України
3. Функції і повноваження Верховної Ради України
4. Форми діяльності Верховної Ради України
5. Законодавчий процес та інші парламентські процедури

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 61 – 62, 64 - 70; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 11. Конституційно-правовий статус Президента України.

1. Інститут президента як глави держави та його місце в системі влади
2. Конституційно-правовий статус та повноваження Президента України
3. Механізм дострокового припинення повноважень Президента України

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 49, 73 - 77; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 12. Виконавча влада в Україні та конституційно-правовий статус її органів

1. Поняття, сутність і система виконавчої влади в Україні
2. Кабінет Міністрів України – конституційно-правовий статус, склад та повноваження
3. Центральні органи виконавчої влади
4. Місцеві органи державної виконавчої влади: статус, система, повноваження

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 78 - 82; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 13. Конституційні основи судової влади в Україні. Конституційно-правовий статус прокуратури в Україні

1. Поняття, ознаки та функції судової влади в Україні
2. Судова система України
3. Конституційні основи правосуддя в Україні
4. Система і структура прокуратури
5. Функції і повноваження прокуратури

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 83 – 87, 89 – 92, 113; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 14. Територіальний устрій України

1. Конституційні основи адміністративно-територіального устрою України та проблеми його реформування
2. Автономна Республіка Крим: конституційний статус, система та повноваження органів влади, нормативне регулювання
3. Конституційно-правовий та політичний статус столиці України – м. Києва

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 94 - 112; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 15. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні

1. Поняття, принципи та функції місцевого самоврядування
2. Система (органи та посадові особи) місцевого самоврядування
3. Форми здійснення місцевого самоврядування
4. Повноваження органів місцевого самоврядування

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 94 - 112; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 16. Права людини і громадянина в умовах надзвичайного стану

1. Поняття та умови введення надзвичайного та воєнного станів.
2. Порядок введення та скасування надзвичайного та воєнного стану.
3. Заходи правового режиму надзвичайного та воєнного станів.
4. Обмеження прав та свобод людини в умовах воєнного та надзвичайного станів
5. Відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного та надзвичайного станів

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 41, 99; інтернет-ресурси №1 – 14.

Тема 17. Правовий статус іноземців і біженців в Україні

1. Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні
2. Конституційно-правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту
3. Конституційно-правовий статус іммігрантів в Україні

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 50,71, 114; інтернет-ресурси №1 – 14.

Практичні заняття

Підготовка до практичного заняття передбачає опрацювання тексту Конституції України, деяких нормативно-правових актів та інших правових документів, що можуть бути необхідними при вирішенні ситуативних задач. Отже, ваші бали залежать від вашої попередньої підготовки.

Завдання до практичних занять

Тема 10. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України. В ході підготовки до практичного заняття необхідно ознайомитись з Розділом IV Конституції України та Законами України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 №1861-VI, «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 №2790-XII, «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061- VI.

Тема 11. Конституційно-правовий статус Президента України. В ході підготовки до практичного заняття необхідно ознайомитись з Розділом V Конституції України та Законом України «Про вибори Президента України» від 05.02.1999 №474-XIV.

Тема 13. Конституційні основи судової влади в Україні. Конституційно-правовий статус прокуратури в Україні. В ході підготовки до практичного заняття необхідно ознайомитись з Розділами VIII та XIII Конституції України, Законами України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VIII, «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року за № 2136-VIII.«Про Вищу Раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року за № 1798-VIII,«Про третейські суди» від 11 травня 2004 року від № 1701-IV,Регламент Конституційного Суду України, Положення про Раду суддів України (у редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України 14.03.2017), Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Рішення Вищої Ради правосуддя від 17.01.2019 за № 141/0/15-19 «Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України».

Тема 15. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні.

В ході підготовки до практичного заняття необхідно ознайомитись з Розділами IX та XI Конституції України, Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР.

Завдання для самостійної роботи

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам необхідно зробити конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене в обсязі не менше двох сторінок рукописного тексту.

1. Конституційно-правові відносини
2. Джерела конституційного права
3. Конституційно-правова відповідальність: поняття, види, правове регулювання.
4. Загальні класифікаційні характеристики конституцій
5. Пряма дія конституції
6. Загальна характеристика етапів розвитку конституційного процесу в Україні
7. Міжнародно-правове регулювання статусу особи
8. Гарантії конституційно-правового статусу особи.
9. Органи, що вирішують питання, пов'язані з громадянством України.
10. Правові умови в'їзду в Україну та виїзду з України іноземних громадян.
11. Система національного та міжнародного захисту (гарантій) прав і свобод людини і громадянина.
12. Міжнародні акти та правові засоби захисту основних прав, свобод людини.
13. Відповідальність за порушення порядку проведення виборів та референдуму.
14. Референдум в Україні.
15. Центральна виборча комісія України.
16. Принципи організації і діяльності органів державної влади
17. Форми діяльності Верховної Ради України
18. Законодавчий процес та інші парламентські процедури
19. Конституційно-правовий статус Уповноваженого верховної Ради України з прав людини та Рахункової палати
20. Конституційно-правовий статус народного депутата України
21. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 23.12.2015 р.
22. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р.
23. Рада національної безпеки і оборони України: статус, склад та основні завдання.
24. Місцеві органи державної виконавчої влади: статус, система, повноваження.
25. Утворення, підстави і порядок відставки Кабінету Міністрів України.
26. Вища рада правосуддя України: статус, порядок формування, склад та повноваження.
27. Органи суддівського самоврядування та кваліфікаційної атестації суддів в Україні.
28. Конституційно-правовий та політичний статус столиці України – м.

Києва.

29. Повноваження органів місцевого самоврядування.

30. Гарантії місцевого самоврядування.

Література: основна № 1 - 7; допоміжна № 1 – 5, 53, 77 – 83; інтернет-ресурси №1 – 14.

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання виконуються у вигляді рукописної доповіді обсягом до 5 сторінок за темою яка обирається з нижченаведеного переліку або індивідуальною темою погодженою з викладачем.

Тематика індивідуальних завдань:

1. Конституційне право як наука та навчальна дисципліна.
2. Конституційно-правова відповідальність: поняття та види.
3. Сучасні проблеми конституційного розвитку України.
4. Конституційне право як наука.
5. Види конституцій.
6. Форми і структура конституцій.
7. Значення Конституції України для розвитку державності та демократії.
8. Історія конституційного розвитку України. Новітня конституційна реформа в Україні.
9. Охорона Конституції України.
10. Порядок прийняття та зміни до конституцій.
11. Республіканська форма правління в Україні.
12. Унітарний державний устрій України.
13. Політичний плюралізм та ідеологічна багатоманітність як конституційна основа функціонування громадянського суспільства в Україні.
14. Конституційні засади економічних відносин в Україні.
15. Конституційні засади соціальних відносин в Україні.
16. Конституційні засади мовної політики в Україні.
17. Державне сприяння консолідації та розвиткові української нації, розвиткові самобутності всіх народів і національних меншин України.
18. Конституційно-правові засади релігійної політики в Україні.

19. Правовий (юридичний) статус особи.
20. Типологія (види) правового статусу особи.
21. Міжнародні акти про правовий статус особи та права і свободи людини.
22. Інститут громадянства у світовій практиці.
23. Повноваження державних органів, які пов'язані з вирішенням питань громадянства.
24. Правові основи імміграції в Україні.
25. Інститут права притулку в Україні.
26. Поняття і походження прав людини.
27. Походження міжнародних стандартів у галузі прав людини.
28. Права людини у традиціях українського народу.
29. Конституція України і права людини.
30. Механізм захисту прав людини в Україні.
31. Народовладдя в Україні.
32. Партії і вибори.
33. Соціальна цінність референдуму.
34. Поняття і сутність референдуму як інституту конституційного права.
35. Консультативний референдум, його особливості та значення.
36. Відповідальність за порушення порядку проведення виборів та референдуму.
37. Поняття виборчого права та виборчої системи.
38. Виборчі технології та їх характеристика.
39. Проблеми реформування виборчої системи України на сучасному етапі.
40. Зміст та стадії виборчого процесу.
41. Суб'єкти виборчого процесу.
42. Гарантії забезпечення прав кандидатів у народні депутати України.
43. Державна влада як інститут конституційного права.
44. Співвідношення в Конституції України принципів народного суверенітету і розподілу державної влади.

45. Конституційні загальні засади закріплення, організації та здійснення державної влади в Україні.
46. Конституційне закріплення системи „стримувань і противаг” у організації і діяльності органів державної влади в Україні.
47. Поняття парламенту та парламентаризму.
48. Законодавчий процес і його особливості в Україні.
49. Інститут Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.
50. Конституційно-правовий статус Рахункової палати.
51. Правовий статус народного депутата України.
52. Місце і роль глави держави в системі влади.
53. Конституційна реформа та інститут глави держави в Україні.
54. Правовий статус Президента України.
55. Рада національної безпеки і оборони України: статус, склад та основні завдання.
56. Секретаріат Президента України.
57. Поняття і сутність виконавчо-управлінської ланки державної влади.
58. Органи виконавчої влади в Україні.
59. Співвідношення повноважень глави держави та глави уряду в Україні.
60. Місцеві органи державної виконавчої влади: статус, система, повноваження.
61. Судова влада в Україні.
62. Судова реформа в Україні.
63. Конституційні основи правосуддя в Україні.
64. Вища рада правосуддя України.
65. Природа конституційного суду та його місце у механізмі державної влади.
66. Правовий статус Конституційного Суду України.
67. Конституційний контроль в Україні.
68. Система і структура прокуратури в Україні.
69. Функції і повноваження прокуратури України

70. Форма державного устрою України.
71. Міжнародно-правові аспекти територіального устрою країн.
72. Особливості відносин центру та автономних утворень у складі унітарних держав.
73. Конституційно-правовий та політичний статус столиці України – м. Києва.
74. Системи місцевого самоврядування.
75. Міжнародні стандарти щодо принципів і напрямів розвитку місцевого самоврядування.
76. Форми здійснення місцевого самоврядування.
77. Закон України «Про режим воєнного стану»
78. Закон України «Про режим надзвичайного стану»
79. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»
80. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»
81. Закон України «Про імміграцію»

Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в Таблиці 1

Таблиця 1

№	Назва теми	Всього балів	Форма заняття та		
			Лекції (ведення конспекту)	Семінари (конспектування, питань, виступ, доповнення)	Практичні Заняття (опрацювання матеріалів для підготовки, успішне виконання завдань)
3 семестр					
Розділ 1. Конституційно-правові основи організації і здійснення державної влади в Україні.					
1	Конституційне право як галузь національного права України та наука.	3	1	2	
2	Основи конституційної теорії.	3	1	2	
3	Основи конституційного та державного ладу України.	3	1	2	
Розділ 2. Судова влада та прокуратура в Україні. Територіальний устрій України та місцеве					

<i>самоврядування в Україні.</i>					
4	Основи конституційного статусу особи.	3	1	2	
5	Громадянство України і статус іноземців.	3	1	2	
6	Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні.	3	1	2	
7	Народне волевиявлення та форми його здійснення в Україні.	3	1	2	
8	Вибори в Україні.	3	1	2	
4 семестр					
<i>Розділ 3. Конституційно-правові основи організації і здійснення державної влади в Україні.</i>					
9	Конституційна система органів державної влади України.	3	1	2	
10	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.	5	1	2	2
11	Конституційно-правовий статус Президента України.	5	1	2	2
12	Виконавча влада в Україні та конституційно-правовий статус її органів.	3	1	2	
<i>Розділ 4. Судова влада та прокуратура в Україні. Територіальний устрій України та місцеве самоврядування в Україні.</i>					
13	Конституційні основи судової влади в Україні. Конституційно-правовий статус прокуратури в Україні.	4	1	1	2
14	Територіальний устрій України	3	1	2	
15	Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні	4	1	1	2
<i>Розділ 5. Права людини і громадянина в умовах надзвичайного стану. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні.</i>					
16	Права людини і громадянина в умовах надзвичайного стану	2	1	1	

17	Правовий статус іноземців і біженців в Україні	2	1	1	
Разом		55	17	30	8
Виконання індивідуальних завдань		5			
Іспит		40			
Всього		100 балів			

За ведення конспекту лекцій нараховується 1 бал за кожну тему, що повністю відображена у вашому конспекті. Таким чином, за роботу на лекціях ви можете отримати до 17 балів. Нагадуємо, що під час лекцій та інших занять не припустимо відволікатись розмовами, користуватись мобільними телефонами та іншими гаджетами, порушувати дисципліну в будь який інший спосіб. Запізнення на лекцію так само не припустимі, викладач залишає за собою право не допустити до заняття студента, що порушує дисципліну або запізнюється. Поважайте працю викладача, ваших товаришів по навчанню та себе – дотримуйтесь дисципліни під час освітнього процесу. Ці ж самі правила поведінки поширюються й на інші форми занять (семінари, практичні). Користування гаджетами для доступу до мережі Інтернет припустиме лише під час семінарських/практичних занять за вказівкою чи дозволом викладача. Пропущені лекції слід відпрацювати переписавши конспект та продемонструвавши його викладачу, при цьому слід бути готовим відповісти на його питання за змістом лекції.

Робота на семінарах оцінюється за наступними критеріями:

- ваша присутність та повний конспект семінарського заняття забезпечують вам 1 бал;
- для того аби отримати ще один бал слід брати участь в опрацюванні семінарських питань (доповнення, відповідь на питання викладача, висловлення своєї обґрунтованої точки зору під час обговорення проблемних питань);
- виступ із доповіддю на питання за планом семінарського завдання може принести вам ще один бал за умови, що відповідь буде змістовною та відповідати плановому питанню;

Таким чином ваша участь в роботі семінару може принести вам до 3 балів за одне заняття. Пропущений семінар відпрацьовується написанням конспекту всіх питань з плану заняття та відповідями на питання викладача за змістом семінару під час відпрацювання.

Практичні заняття можуть принести вам по 2 бали за одне заняття за умови попереднього опрацювання матеріалів для підготовки до заняття й правильного рішення ситуаційних задач безпосередньо на самому занятті.

Не знижує ваш бал пропорційно відсотку й рівнів складності завдань з якими ви не впорались. Ваша присутність без підготовки та нездатність впоратись із завданнями оцінюється 0 балів. Відпрацювання пропущених чи оцінених у 0 балів занять відбувається за умови попереднього ознайомлення з матеріалами для підготовки до практичного заняття та вирішення ситуаційних задач запропонованих викладачем.

Кожен курсант (студент, слухач) має до кінця навчального року написати та надати викладачу індивідуальне завдання з запропонованого переліку або за власною темою узгодженою з викладачем. Успішне виконання цього завдання оцінюється в 5 балів. При цьому оцінка відбувається узагальненням балів за 5 критеріями: 1) грамотність та оформлення – 0,5 бала; 2) відповідність змісту темі – 0,5 бала; 3) структурна логічність – 0,5 бала; 4) аргументованість висновків – 0,5 бала; 5) оригінальність роботи та культура посилань на джерела – 0,5 бала.

Підсумковий контроль з дисципліни відбувається у вигляді усного іспиту на якому ви можете отримати до 40 балів в залежності від повноти та обґрунтованості ваших відповідей. На іспиті курсант (студент) бере білет в якому знаходяться три питання, при цьому заздалегідь не знаючи який білет він отримусь. Після цього курсантові (студентові) надається час для підготовки до усної відповіді на питання білету (до 30 хв). Кожна відповідь дає вам до 20 балів. Увага! Здача іспиту є обов'язковою, незалежно від того скільки балів ви отримали під час проходження курсу. Якщо під час проходження курсу ви отримали менше 40 балів ви є недопущеним до іспиту до отримання необхідної кількості балів. Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в Таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання

0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	---	--

Питання до іспиту

1. Поняття і предмет конституційного права України.
2. Методи конституційного права: поняття та види.
3. Система конституційного права: конституційні принципи, норми та інститути (види та особливості).
4. Конституційна відповідальність: особливості, види та підстави.
5. Конституційні правовідносини: поняття, склад та особливості.
6. Джерела конституційного права України.
7. Загальна характеристика етапів історичного розвитку конституціоналізму в Україні.
8. Етапи конституційного процесу з прийняттям Конституції України.
9. Сучасний конституційний процес.
10. Конституційне право в системі національного права України.
11. Поняття конституції та конституціоналізму.
12. Основні риси та юридичні властивості конституції.
13. Класифікація конституцій за видами та формами.
14. Поняття і сутність Конституції України, її значення для розвитку суспільства і держави.
15. Функції Конституції України.
16. Зміст і структура Конституції України.
17. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.
18. Загальні засади конституційного ладу України.
19. Конституційні основи державного ладу.
20. Конституційні засади національної політики в Україні. Закон України "Про національні меншини в Україні".
21. Конституційні засади мовно-національної політики в Україні.
22. Гарантії конституційного ладу України.
23. Поняття, принципи та структура конституційно-правового статусу особи та громадянина.
24. Закон України "Про громадянство України".
25. Поняття громадянства і його правове регулювання.
26. Принципи громадянства.
27. Порядок набуття громадянства України.
28. Порядок припинення громадянства України.
29. Повноваження державних органів, які беруть участь у вирішенні питань громадянства України.
30. Правовий статус біженців в Україні. Закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту".
31. Правовий статус іноземних громадян в Україні. Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства".

32. Порядок імміграцію в Україну іноземних громадян чи осіб без громадянства. Закон України “Про імміграцію”.
33. Юридична природа, поняття і система основних прав і свобод людини і громадянина.
34. Міжнародні акти про права та свободи людини і громадянина.
35. Загальногромадянські (особисті) права і свободи людини і громадянина.
36. Політичні права і свободи людини і громадянина.
37. Закони України “Про об’єднання громадян” та “Про політичні партії в Україні”.
38. Економічні права і свободи людини і громадянина.
39. Соціальні права і свободи людини і громадянина.
40. Культурно-духовні права і свободи людини і громадянина.
41. Конституційні обов’язки громадянина України.
42. Конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина.
43. Сутність і форми демократії (народовладдя).
44. Поняття та принципи виборчого права.
45. Виборча система.
46. Виборчий процес в Україні: поняття, суб’єкти, стадії.
47. Закон України “Про Центральну виборчу комісію”.
48. Порядок виборів народних депутатів України. Закон України “Про вибори народних депутатів України”.
49. Порядок виборів Президента України.
50. Всеукраїнський референдум: порядок призначення, предмет проведення.
51. Органи Української держави: поняття, види, система, правове регулювання організації і діяльності.
52. Розподіл влади - основний конституційний принцип побудови і діяльності державного механізму України.
53. Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади.
54. Конституційний склад і структура Верховної Ради України.
55. Повноваження Верховної Ради України.
56. Форми діяльності Верховної Ради України.
57. Законодавчий процес (законодавча процедура).
58. Право законодавчої ініціативи та її суб’єкти.
59. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: правовий статус, повноваження, акти реагування.
60. Конституційно-правовий статус Рахункової палати.
61. Конституційно-правовий статус народного депутата України. Закон України “Про статус народного депутата України”.
62. Повноваження народного депутата України.
63. Форми діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.
64. Гарантії депутатської діяльності.
65. Президент України: його місце і роль в системі державних органів.
66. Повноваження Президента України.
67. Підстави і порядок дострокового припинення повноважень Президента.

- Усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.
68. Рада національної безпеки і оборони України: статус, склад, основні завдання.
  69. Функції Адміністрації Президента України.
  70. Кабінет Міністрів України: конституційний статус, склад і повноваження.
  71. Закон України „Про Кабінет Міністрів України” 2014 року.
  72. Центральні органи виконавчої влади: види, їх правовий статус та функції.
  73. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади».
  74. Конституційно-правовий статус Державної пенітенціарної служби України.
  75. Конституційно - правовий статус місцевих державних адміністрацій.
  76. Закон України “Про місцеві державні адміністрації” .
  77. Предмет відання місцевих державних адміністрацій.
  78. Судова влада: поняття, ознаки та функції.
  79. Правосуддя в Україні: поняття, сутність.
  80. Судова система України.
  81. Закон України «Про судоустрій та статус суддів».
  82. Конституційні засади судочинства.
  83. Конституційно - правовий статус судді.
  84. Органи суддівського самоврядування в Україні.
  85. Вища рада юстиції України: статус, функції, порядок обрання.
  86. Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції.
  87. Порядок формування Конституційного Суду України, його склад та статус суддів.
  88. Повноваження Конституційного Суду України.
  89. Місце прокуратури в системі державних органів.
  90. Закон України від “Про прокуратуру”.
  91. Система і структура прокуратури України.
  92. Функції і повноваження прокуратури.
  93. Територіальний устрій України та адміністративно-територіальна реформа.
  94. Спеціальний статус столиці України. Закон України “Про столицю України місто - герой Київ”.
  95. Місьцеве самоврядування в Україні: поняття та правове регулювання організації і діяльності.
  96. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”.
  97. Система місцевого самоврядування в Україні.
  98. Органи та посадові особи місцевого самоврядування в Україні.
  99. Правовий статус та повноваження депутата місцевої ради.
  100. Повноваження органів місцевого самоврядування в Україні.
  101. Форми здійснення місцевого самоврядування в Україні.
  102. Гарантії місцевого самоврядування.
  103. Обмеження прав та свобод людини в умовах воєнного та надзвичайного станів

104. Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні

105. Конституційно-правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту

Політика академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- складати всі проміжні та фінальні завдання самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити ваші результати чи погіршити/покращити результати інших курсантів (студентів, слухачів);
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань курсантів (студентів, слухачів).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 01 березня 2019 р.: Офіц. текст. Київ: Алерта. 2019. 80 с.
2. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
3. Боняк В.О., Завгородній В.А., Самотуга А.В., Філянїна Л.А. Конституційне право України : навч. посібник для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання. 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 293 с.
4. Афанасьєва М. В., Бальцій Ю.Ю., Батан Ю.Д. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. /за заг. ред.. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
5. Орзіх М.В. Конституція – Основний Закон держави і суспільства: вибрані праці. Одеса: Юридична література, 2015. 568 с.
6. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. 5-те вид. перероб. і доповн. Київ: «Ліра К», 2014. 560 с.
7. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 536 с.

Допоміжна

1. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 07.02. 2019 року № 2680-VIII.
2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990р. № 55-XII.
3. Акт проголошення незалежності України від 24.08. 1991р. № 1427-XII.
4. Слюсаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української конституції: підручник. Київ: 1993. 443 с.
5. Конституції і конституційні акти України: історія і сучасність. Київ: 2001. 400 с.
6. Музиченко П. Історія держави та права України: навч. посіб. Київ: 2000. 661 с.
7. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 301 с
8. Яневський Д. Б. Маловідомі конституційні акти України, 1917–1920 рр. Київ: Ін-т історії АН УРСР, 1991. 68 с.
9. Словська І. Передумови становлення сучасного українського конституціоналізму. 2003. 134 с.
10. Тесленко М. Умови ефективної правової охорони конституції 2005. 21 с..
11. Декларація прав національностей України від 01.11.1991 р. N 1771-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. N 53, Ст.799.
12. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 року № 2494-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36, ст.529.
13. Про свободу совісті і релігійні організації: Закон України від 23.04. 1991 року № 987- XII. *Відомості Верховної Ради*. 1991. № 25, ст.283.
14. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 року. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39, ст.380.
15. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 року. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38, ст.2004.
16. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 року. № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 1, ст.1.
17. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 року № 2365-III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 23, ст.118.
18. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15. 09. 1999 року № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради*. 1999. № 45, ст.397.
19. Реалізація ідеалу соціально-правової держави в українському суспільстві. *Право України*. 2001. № 2. С. 47-53.
20. Вплив інститутів громадянського суспільства на становлення і розвиток демократичного політичного режиму. *Право України*. 2001. № 5. С.12-17.

21. Соціальна сутність держави: теоретико-методологічні засади дослідження. *Право України*. 2001. № 8. С.41-44.
22. Гайворонський В. Конституційний принцип верховенства права. *Право України*. -2003. №5. С. 26-31.
23. Примуш М. Право і утворення політичних партій. *Право України*. 2004. №1. С.22-25.
24. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави. *Право України*. 2004. №5. С.14-19.
25. Тодика О. Верховенство влади народу в умовах становлення правової державності. *Юридична Україна*. 2004. № 5. С.23-27.
26. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 року № 2235 – Ш. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 13. ст.65.
27. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 року № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1997. № 40. ст.263.
28. Бояринцева М. Адміністративно-правовий статус громадян: до питання про склад елементів. *Право України*. 2002. № 8.
29. Князев В. Поняття та елементи конституційно-правового статусу людини і громадянина. *Право України*. 1998. № 12. С. 29-31.
30. Законодавство України про громадянство. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. № 11. Київ: «Юрінком Інтер», 2011.
31. Конституція України і права людини. *Право України*. 2001. №8. С.13-16.
32. Щодо захисту конституційних прав шляхом звернення до Уповноваженого з прав людини. *Право України*. 2001. №3. С.38-41.
33. Юридична природа міжнародних стандартів прав людини. *Право України*. 2000. № 9. С. 3-9.
34. Логвиненко М. Про форми проведення маніфестації. *Право України*. 2002. № 8. С. 101-106.
35. Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу: причини прийняття та значення. *Право України*. Київ: КНЕУ, 2002. № 11. 460 с.
36. Магновський І. Економічні гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина. *Право України*. 2003. №1. С.29-34.
37. Гончаренко О. Конституційне право громадян України користуватися об'єктами державної та комунальної власності. *Право України*. 2005. № 1. С.39.
38. Пушкіна О. Право на опозиційну діяльність: невід'ємне політичне право людини і громадянина чи умова формування демократичного правового режиму ? *Юридична Україна*. 2005. № 4. С. 8.
39. Пушкіна О. Право на свободу об'єднання та його юридичні гарантії у чинному законодавстві України. *Юридична Україна*. 2005. № 5. С. 4.
40. Верланів С. Особливості соціальних, економічних та культурних прав людини: до сучасних дискусій. *Юридична Україна*. 2005. № 9. С. 11.

41. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. ст.250.
42. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Референдум в Україні: історія та сучасність. Монографія. Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2000. 284 с.
43. Крупчан О. Референдум: світовий досвід і сьогодення України. *Право України*. 2003. №8. С. 30-35.
44. Книгін К. Реалізація народного волевиявлення, вираженого в рішеннях всеукраїнських референдумів: окремі проблеми. *Право України*. 2003. №4. С.4.
45. Шаповал В. Безпосередня демократія і представницька демократія у взаємозв'язках. *Право України*. 2004. №8. С.8-12.
46. Тодика О. Політична суб'єктність держави в аспекті здійснення народовладдя. *Юридична Україна*. 2005. № 11. С. 14.
47. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30. 06. 2004 року № 1932 – IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 336, ст.448
48. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 року № 4061 - VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012, № 10 - 11, ст.73
49. Про вибори Президента України: Закон України в редакції Закону від 05.03. 1999 року № 474 - XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999, № 14 ст.81
50. Про біженців та осіб які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 року № 3671 – VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012, № 16, ст.146
51. Любченко П. Переваги і недоліки пропорційної виборчої системи при формуванні місцевих рад. *Право України*. 2005. № 8. С.11.
52. Бульба О. До питання поділу влади в Україні. *Право України*. 2003. №4. С.4.
53. Шаповал В. Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційні аспекти. *Право України*. 2003. №8. С.25-29.
54. Борденюк В. Державний механізм держави як система органів державної влади та місцевого самоврядування та фактори його цілісності. *Юридична Україна*. 2005. № 3. С. 15.
55. Скрипнюк В. Функції правосуддя в структурі державної влади в Україні. *Юридична Україна*. 2005. № 2. С.70.
56. Белов Д. Роль глави держави в механізмі здійснення державної влади. *Юридична Україна*. 2005. № 5. С.11 .
57. Колб О. Роль та місце установ виконання покарань у системі правоохоронних органів України. *Юридична Україна*. 2005. № 7. С. 78.
58. Ладиченко В. Гуманістична парадигма організації державної влади. *Юридична Україна*. 2005. № 9. С. 4.
59. Федоренко Г. Поділ та єдність влади: інтеграційні механізми на парламентському рівні. *Право України*. 2002. № 11. С.147-153.

60. Француз А. Співвідношення державного управління та самоврядування у розвитку політичних систем демократичного типу. *Юридична Україна*. 2005. № 6. С. 19-25.
61. Регламент Верховної Ради України затверджений Постановою Верховної Ради України від 16 березня 2006 року № 3547-IV.
62. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04. 04. 1995 року № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995, № 19, ст.134
63. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 року № 576-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 36, ст.360
64. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 року № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1998. № 20. ст. 99.
65. Светова С. Практика парламентаризму: Програма сприяння парламентам України. Київ: Заповіт, 1997. 169 с.
66. Український парламентаризм: минуле і сучасне. За ред. Ю.С.Шемшученка. Київ: Парламентське Видавництво.1999 року.368 с.
67. Тихонова Є.А. Проблеми розвитку парламентаризму. Збірник наукових праць Інституту законодавства Верховної Ради України. Київ 1997.
68. Ющик О. Сутність законодавчого процесу: до методології визначення. *Право України*. 2005. № 5. С.12.
69. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу. Монографія. Київ: Парламентське видавництво, 2004. 519 с.
70. Капустинський В. Теоретико-методологічні аспекти управління розвитком національної законодавчої системи. *Юридична Україна*. 2005. № 3. С.4.
71. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011року № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2012. № 19 -20. ст. 179.
72. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03. 1998 року № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1998. № 35. ст. 237
73. Коломієць Ю.М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн. Харків: Основа, Ун-т внутр. справ, 1998. 246 с.
74. Історичний розвиток інституту глави держави в Україні. *Право України*. 2001. № 7.
75. Долежав В., Василюк С. Реформа державної влади: шляхи і варіанти реалізації. *Право України*. 2002. № 12.
76. Белов Д. Роль глави держави в механізмі здійснення державної влади. *Юридична Україна*. 2005. № 5. С.11.
77. Головатенко В. Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції. *Право України*. 2004. №3.
78. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 року № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13. ст. 222
79. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 року № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради*. 1999. № 20/21. ст. 190

80. Деякі питання організації роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від від 24.12. 2010 року № 1199/2010.
81. Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 31.07.1998 р.
82. Борденюк В. Механізм (апарат) державного управління як система органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Право України. 2005. № 6. С.16.
83. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 року № 1402–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. ст. 545.
84. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 року № 2136- VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. ст. 376.
85. Про Вищу Раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 року №1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7 - 8. ст.50.
86. Судові та правоохоронні органи України : Академічний курс : підручник. Нор В. Т., Анікіна Н. П., Бобечко Н. Р. Київ : ІнЮре, 2010. 240 с.
87. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. Київ: Український центр правничих студій, 2001. 302 с.
88. Конституционное право зарубежных стран : учебник / под общей ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо и Л. М. Энтина [3-е изд., перераб. и доп.]. Москва : НОРМА-ИНФРА, 2010. 1088 с.
89. Скакун О. Конституційний Суд як учасник правотворчості (законотворчості) в Україні. *Юридична Україна*. 2003. № 1. С. 26–32.
90. Штогун С. Судова реформа – шлях до вдосконалення захисту прав і свобод людини і громадянина. *Право України*. 2002. № 8.
91. Бондаренко І. Судова система України та її реформування у сучасних умовах. *Право України*. 2002. № 8.
92. Шаповал В. Сутнісні характеристик конституційного контролю. *Право України*. 2005. № 3. С. 23.
93. Борденюк В. Сфера місцевого самоврядування і суди загальної юрисдикції. *Юридична Україна*. 2005. № 7. С. 78.
94. Про державний кордон України: Закон України від 4.11.1991 року № 1777-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 2. ст.5
95. Про столицю України місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 року № 401-XIV. *Відомості Верховної Ради*. 1999. № 11. ст.79.
96. Про Генеральну схему планування території України: Закон України від 07.02. 2002 року № 3059-III. *Відомості Верховної Ради*. 2002. № 30. ст. 204.
97. Про місцеве самоврядування в Україні: від 21.05.1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1997. № 24. ст.170
98. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06. 2001 року № 2493 – III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 33. ст.175

99. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03. 2000 року № 2352 – III. *Відомості Верховної Ради*. 2000. № 23. ст.176
100. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07. 2001 року № 2625-III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 48. ст.254
101. Європейська хартія про місцеве самоврядування 1985 року. Віче. 1993. № 6.
102. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15.07. 1997 року № 452/97-ВР . *Відомості Верховної Ради*. 1997. № 38. ст.249
103. Закон про місцеве самоврядування в Україні: Науково-практичний коментар. Київ, 1999.
104. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування: Навч. посіб. М. Пітцик, Є.С. Мальто, В. Кравченко, Б. Фонштейн, В. Черніков та ін.; За ред. Кравченка В.В. Київ, 2000.
105. В.М. Колодій, А.Ю. Олійник. Державне будівництво і місцеве самоврядування: Навч. посіб. Київ: “Юрінком Інтер”, 2000. 304 с.
106. Муніципальне право України: Підручник. В.Ф.Погорілко, О.Ф.Фрицький, М.О.Баймуратов та ін.; за ред. В.Ф.Погорілка, О.Ф.Фрицького. Київ: «Юрінком Інтер» 2006. 592 с.
107. Борденюк В. Місцеве самоврядування в механізмі держави: конституційно-правовий аспект. *Право України*. 2003. №4. С.12.
108. Борденюк В. Концептуальні основи співвідношення функцій місцевого самоврядування та його органів і функціями держави. *Право України*. 2003. №11. С.17.
109. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види). *Право України*. 2005. № 1. С.21.
110. Делія Ю Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування. *Право України*. 2003. №10. С.29.
111. Делія Ю. Місцеве самоврядування як право територіальної громади. *Право України*. 2005. № 5. С.45.
112. Журавський В. Питання реформування місцевого самоврядування в Україні. *Право України*. 2005. № 11. С.24.
113. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10. 2014 року № 1698 – VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 47. ст.2051
114. Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 року № 2491 – III. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 41. ст.197

Інтернет-ресурси

1. Офіційний сайт Президента України: URL: <http://www.president.gov.ua>
2. Офіційний сайт Верховної Ради України: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws;>

3. Офіційний сайт Верховної Ради АР Крим: URL: <http://www.rada.crimea.ua/>;
4. Офіційний сайт Конституційного Суду України: URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>
5. Офіційний сайт Верховного Суду України: URL: <http://www.scourt.gov.ua>
6. Офіційний сайт Вищого Господарського Суду України: URL: <http://www.arbitr.gov.ua>
7. Офіційний сайт Вищого адміністративного суду: URL: <http://www.vasu.gov.ua>
8. Фрицький О. Ф. , Конституційне право України: Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 536 с/ Режим доступу: URL: http://the-law.at.ua/_ld/0/28_konspravouadocf.doc
9. Годованець В.Ф. Конституційне право України/ 2001 р. 215с. Режим доступу: URL: http://the-law.at.ua/load/juridichna_literatura/konstitucijne_ravo_ukrajini/godovanec_v_f_konstitucijne_pravo_ukrajini_2001_r_215s/3-1-0-29
10. Адміністративно-територіальна реформа – тест на ефективність нової влади: URL: <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/view/22>
11. Микуляк О. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: більше адміністративності, менше територіальності: URL: http://www.academia.org.ua/index.php?p_id=55&id=460
12. Безсмертний Роман. Адміністративно-територіальна реформа: URL: <http://www.era-fm.net/programs/32/251>
13. Адміністративно-територіальна реформа - реформа для людини: Тези виступу до громадських обговорень законопроектів щодо адміністративно-територіальної реформи: URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=19203588&cat_id=1547528
14. Правовий журнал: URL: <http://www.uapravo.org>